

Karig Sára emlékére

Karig Sára (1914–1999) Ponty utcai lakásában
(Kétszery Józsefné felvétele)

Távol a földi hiúságtól, a hétköznapoktól és a prózai problémáktól az élet egy sorsszerű találkozást kínált fel részemre egy rendkívüli ember személyében. Ez az ember nagyon mélyen és erősen hatott a tudatomra, amely hatást csak évekkel később értelmeztem. A sors azt az egyedülálló lehetőséget adta, hogy találkozhattam Karig Sárával, összebarátkozhattam vele, és kapcsolatba léphettem a világával. Karig

Sára azt nyilatkozta egy interjújában, hogy nem az a legrémesebb dolog, ha az ember táborba vagy börtönbe kerül, hanem az: vajon képes-e tükörbe nézni és nyugodtan a lelkébe pillantani. Ma megpróbálok a lelkembe pillantani, és megkeresni ott azt, amit Sára rám hagyott.

Tizenöt évvel ezelőtt egy hideg, februári napon hírt kaptam Bulgária és a bolgár kultúra nagy barátjának – a magyar költőnőnek és műfordítónak –, Karig Sárának a haláláról. Reméltem, hogy a bolgár kulturális közélet tájékoztat a szomorú hírről az irodalmi kiadványokban, és szép szavakkal emlékezik meg róla. Hiszen sok jelentős bolgár író és költőt ültetett át magyar nyelvre! Karig Sára 32 könyvet és 6 drámát fordított le bolgár nyelvről. Számomra ismeretlen okokból a hír nem jelent meg a sajtóban. Így történt, hogy megkértek, írjak valamit róla. Az én hétköznapi életem akkoriban messze létezett az irodalomtól, az írói köröktől és a kultúra ragyogó elméitől. Ültem a fehér papírlap előtt, és tiszta szívvel vettem papírra emlékeimet Sáráról. Lefordítottam két verset is életének legnehezebb időszakából – a szibériai száműzetésből, ahol politikai fogolyként raboskodott. 1999-ben adták ki az anyagot az Irodalmi Fórum újságban Karig Sára rövid életrajzával és verseivel együtt.

Minden egy gyönyörű, májusi nap kezdődött 1984-ben. Karig Sárahoz a férjem vezetett el, aki akkoriban Budapesten volt aspiráns, és akit Karig Sára terelt a néprajz felé. A város a meleg, tavaszi esőben megfürödve ragyogott, és a budai dombok csordultig teltek a virágzó orgonabokrok színárnyalataival és illataival. A városnak abban a részében változatlanul öreg, macskaköves utcácskák és társasházak sorakoztak, amelyek az elmúlt időkre emlékeztettek. Sára egy meredek utcácskában élt, amely a különös Ponty nevet viselte. Egy elbűvölő, hetven év körüli nő fogadott minket a küszöbön, aki lány és nagyon kellemes bolgár nyelven beszélt. A lakás valódi paradicsom volt a könyvmo-

lyoknak – számtalan könyvvel, szótárral, kézikönyvvel, lexikonnal. Még a padlón is könyvek heverték, de Sára pontosan tudta mindegyiknek a helyét. A beszélgetés bolgár nyelven folyt – akkoriban még nem tudtam magyarul, és háziaszszonyunk elegánsan megkímélt a fordítás kellemetlenségétől.

Az első társalgásunk a bolgár irodalomról szólt, már amennyire mi a férjemmel méltók voltunk rá, hogy a beszélgetőtársai lehessünk. Sára kifejezetten lágy vonású arccal rendelkezett, ugyanakkor nagyon határozott volt a hangja és a viselkedése – két, első látásra szinte összeegyeztethetetlen jelenség. Egy csepp hiúság sem volt a viselkedésében, bár teljességgel tudatában volt annak, hol a helye Magyarország irodalmi életében. Értett hozzá, hogy végighallgassa beszélgetőtársát, szelíd szemével szerényen tekintve rá. A jelenlétében nyugodtnak és különlegesnek éreztem magam. Később Sára megkért, hogy a keresztnévén szólítsam, és így megengedte, hogy érintkezésbe léphessek az ő kivételes világával.

Sára nem beszélt a múltjáról, és soha nem említette a nehézségeket, amelyek megnyomorították az életét. Lelkileg felülemelkedett rajtuk, mert megbocsátott és belső nyugalomra lelt. Akkor még nem értettem, honnan merítette az erejét.

Az évek során Sárával való kapcsolatomnak köszönhetően hinni kezdtem a jóban. Tisztán emberi jó szándékból Sára segített, hogy szabadúszóként munkát kapjak az ő kedvenc kiadójánál, az „Európánál”, ahol élete nagy részét töltötte fordító- és szerkesztőként. 1954-ben, a szibériai táborból való visszatérése után Sára nehezen talált munkát, és Domokos Jánosnak köszönhetően a kiadó bolgár részlegénél kezdett el dolgozni. Az első bolgár író, akit magyar nyelvre fordított, Jordan Jovkov volt – a kifejezés és szimbolika egyik nagyszerű mestere a bolgár irodalomban.

Sára végtelenül precízen dolgozott. Személyében a bolgár irodalom a bolgár nyelv egyik kivételes ismerőjét és fordítóját tisztelhetette. Beszélgetéseink során gyakran érdeklődött archaikus bolgár szavak és török jövevényszavak jelentése iránt nyelvünkben. Kitartóan kutatott információk után szótárakban és gyűjteményekben, amíg meg nem találta a megfelelő magyar szót. A fiatal és tapasztalatlan ember elragadtatott tekintetével néztem, ugyanakkor nem voltam tudatában annak, hogy találkozásaink tartós nyomot hagynak majd hátra tudatomban. Elbűvölt angol, német, francia, orosz és bolgár nyelvű kivételes olvasottsága és tudása. Sára könnyedén váltott át egyik nyelvről a másikra, bámulatra méltó emlékezőtehetségről téve tanúbizonyságot.

Minden egyes vendégségünk alkalmával Sára időt szakított rá, hogy maga készítsen ebédet vagy vacsorát nekünk. Ez szerény véleményem szerint nagy megtiszteltetés volt, mivel Sára a háztartást elvesztegetett időnek tartotta, a könyvekkel való munkát részesítette előnyben. Még mindig emlékszem szeretettel elkészített ételei illatára, és az ízletes falusi termékekre, amelyeket egyedülálló módon válogatott össze. Egyszer egy egészen prózai, ugyanakkor számomra nagyon értékes dolgot ajándékozott nekem: egy kis, műanyag dobozt, tele híres magyar piros paprikával. Mind a mai napig naponta használok ezt a dobozt, habár piros paprikájának különleges illata már rég a múlté.

Nehéz elképzelnem, honnan merítette ez a rendkívüli nő az erőt, hogy összhangban éljen a világgal. Az ugyanis nem bánt mindig kesztyűs kézzel vele. Csak a halála után olvastam róla, hogyan mentett meg száz zsidó gyereket

a pusztulástól. Sára nyolc fiktív házasságot kötött a háború alatt, hogy legális okmányokat biztosítson a veszélyben lévő embereknek. De élete legborzalmasabb időszakáról, vagyis a szibériai lágerről semmit sem mesélt. Az egyetlen tény e komor időszakából, amelyet megemlített, a rehabilitáció volt. Mennyire emelkedett és tiszta volt, mintha ezek a borzasztó események soha nem képezték volna élete részét!

Gyakran úgy képzeltem, hogy léteznie kell „Sára listájának”, hasonlóan „Schindler listájához”. És ezen a listán szerepel mindenkinek a neve, akiket Sára mentett meg, és akiknek segített ezekben a számára is nehéz időszakokban. Tudom, hogy ezekért az érdemeiért Karig Sára megkapta a megtisztelő Világ Igaza kitüntetést, és a lehetőséget, hogy 1994-ben fát ültethessen a Világ Igazai fasorban.

Az azóta eltelt években a különböző emberekkel lefolytatott személyes beszélgetéseimben, számomra is váratlanul, hirtelen mesélni kezdtem Sáráról és szokatlan életéről. Mindegyre úgy tűnik nekem, hogy engem néz onnan, a magasból, és mondani akar valamit. Igen, én még mindig az adósa vagyok, mert megengedte, hogy kapcsolatba léphessek szellemi emelkedettségével, végtelen tisztaságával és derűlátásával. És egy dolgot biztosan tudok – még egy fát elültetett. Ez a „jóság fája”, amelyet Sára plántált el a lelkemben.

*Nina Madzsarova
(Iván Andrea fordítása)*

Találkozások Sárával

A gép puhán szállt le, és tovasiklott a pályán. A repülőtér hatalmas volt és szép, tele idegen országokból érkező gépekkel. Megkönnyebbülve sóhajtottam. Már nem katona voltam, hanem diák ebben a szép városban, a sikeres szocialista Magyarország fővárosában – Budapesten.

A váróteremben ott állt egy kedves és mosolygós asszony – se nem fiatal, se nem idős, egyszerűen szimpatikus. Lassú és figyelmes, lány bolgársággal beszélt. Beültünk a taxiba és elindultunk a bolgár követség felé. Csodálatos, napsütötte szeptemberi nap volt, és szép, ígésző, fenséges látványt nyújtott a mellettünk gyöngysorként hullámzó város, amelyet középen a fenséges és nyugodt, csendes fehér Duna szelt át. Az asszony azt magyarázta, hogy a késésém miatt a csoportok már rég megteltek a kollégiumban, ezért afrikaiakkal kell egy szobában tanulnom és laknom. Engem ez egyáltalán nem zavart, minthogy angolul beszélgethettünk volna. Furcsa, hogy miért, de amikor ezt megtudta, az asszony ragaszkodni kezdett ahhoz, hogy feltétlenül olyan emberrel lakjak, akivel a magyaron kívül nem tudok más nyelven beszélni. Merthogy fontos volna jól megtanulnom a nyelvet.

Minek is kellene tanulnom ezt, gondoltam. Hisz én már beszéltem néhányat. Annál is inkább, hogy a taxisofőr és a reptéren lévő emberek is egy félelmetesen furcsa, „e” és „t” hangban bővelkedő nyelven érintkeztek. Hogy lehet, gondoltam,

Karig Sára és Rózsás János („társak” Vorkután)
Zalakarosi találkozó
(Kétszery Józsefné felvétele)

Európa közepén úgy beszélni, hogy egyetlen szót se lehessen érteni? Micsoda furcsa kultúra ez? Mindenesetre az asszony azt bizonygatta, hogy mi rokon népek vagyunk, sok a közös bennünk – mind a történelmi sorsunkban, mind pedig a kultúránkban. Akkor még nem hittem el, de később magam is meggyőződtem arról, hogy igaza volt. Hát ilyen volt az én első találkozásom Karig Sárával.

Egyetemista éveim alatt, de még később is,

nagyon sokszor találkoztunk az ő kicsi, de lakályos, a mennyezetig érő könyvhalmazzal teli lakásában. Minden egyes beszélgetésünkkor csodáltam szerteágazó ismereteit, és azt a diszkrécióval áthatott képességét, amellyel tudását átadta egy magamfajta gyakorlatlan fiatalembernek.

Mindenkor érdeklődött afelől, hogyan haladok a magyar nyelv tanulásával, és milyen nehézségeim vannak. Nagyon örült az első, csak magyarul folytatott beszélgetésünknek, az én lelkem pedig belefáradt a szorgalomba.

Egyszer, még az elején, a bolgár nyelvről és irodalomról folytatott soron következő beszélgetésünkkor megkérdezte: „Hogy van Dimiter Dobrev, a Narodna Kultúra Könyvkiadó főszerkesztője?” Azt feleltem: „Mitkó bácsi és családja is jól van.” Nagy szeretettel és tisztelettel beszélnek róla, és Mitkó bácsi mindig hozzát teszi, hogy Karig Sára Bulgária igazi barátja, a bolgár szépirodalom egyik legjobb és legtermékenyebb külföldi fordítója.

Karig Sára nem figyelt fel az utóbbi szavaimra, csak megkérdezte tőlem, milyen rokonságban vagyok Dimiter Dobrevvel. Nyíltan válaszoltam, hogy nem rokonom, hanem nagyapám jó barátja, ezért hívhatom „bácsi”-nak.

„Hát, ha így van, akkor mostantól engem pedig Sára néninek szólíts, mert én jó barátságban vagyok Dimiter Dobrev íróval!”, mondta Karig Sára mosolyogva.

Az elején egy kicsit feszélyezve éreztem magam a bizalmaskodó megszólítás miatt, de idővel hozzászoktam. Beszélgetéseinkben ő nagyon nyugodt és barátságos volt, és ezzel a magatartásával természetes közelségre inspirálta beszélgetőtársát.

Milyen sokat tudott a bolgár irodalomról és íróink életútjáról! Felfoghatatlan volt számomra, hogyan lehetséges, hogy egy magyar asszony olyan sok munkát és szorgalmat fektessen egy idegen nép nyelvének, kultúrájának elsajátításába azért, hogy átültesse íróinak, költőinek műveit.

Tiszteltem ezt az asszonyt, csodáltam munkabírását és precizitását a néha nehezen érthető, nyelvjárási szavakkal teli szövegek lefordításában. Közben pedig semmit sem tudtam róla.

„De hát ő zsidó!” – ezzel a szemrehányással sokkolt évekkel később Szlav Hriszto Karaszlavov író, amikor Sára kérésére tolmácsoltam és kísértem Magyarországon. Karaszlavov nagy ember volt, a Bolgár Írószövetség elnöke, akinek műveit Sára sok alkalommal fordította.

Idő múltán zavartan említettem neki az elhangzott szemrehányást. Csak finoman elmosolyodott, mert jól ismerte a bolgár írói mives cég egy részének iránta táplált ellenséges érzéseit. Azzal vádolták, hogy főleg a klasszikusainkat – Botevet, Jovkovot, Karalijcsevet, Dalcsevet – fordítja, sőt, a nehezen érthető, elfogadhatatlan Radicskovot is, őket pedig, a szocialista irodalom kortárs nagyságait – nem.

Évekkel később, sok-sok találkozásunk, gyönyörködtető és meghitt beszélgetések után beláttam, hogy Sára néninek saját elképzelése volt, amelyért keményen küzdött. Bár az Európa Könyvkiadó függött a magyar állam pártdekrétumaitól, az igazgatója – az a szívélyes és igen művelt Domokos János, aki rendkívülien méltányolta és tisztelte Karig Sárát – mindig figyelembe vette az ő véleményét. Éppen ezért a Bolgár Írószövetség által rendszeresen elküldött, kötelezően lefordítandó kortárs bolgár írók jegyzékéből csak azokat engedélyezte, akiket Sára néni kiválasztott. Neki pedig hihetetlen érzéke volt ehhez, mind az emberekhez, mind műveiknek szépművészeti értékéhez. Éppen ezért nem kedvelték a szoci konjunktúra írói. Önmegtágadásának, kitartásának köszönhetően a mai magyar olvasó több tíz bolgár klasszikus és kortárs mesteriő nagyszerűen lefordított szépirodalmi művében gyönyörködhet.

Sára néni nemcsak nagyszabású fordító volt, hanem erős erkölcsi alapokkal és világos állampolgári állásponttal is rendelkezett. Olyan asszony volt, aki nem félt szót emelni a magyar élettér zúrós oldalai vagy az ország vezetésének hibái ellen. Olyan ember volt, aki nem félt a tekintélytől.

Egyszer, az egyik találkozásunknál sietve készült elutazni. Megkért, hogy adjak át valakinek egy kéziratot. Elhültem, meghallván Aczél György nevét, hisz ő volt a szocialista Magyarország egyik legnagyobb pártembere. Sára néni nagy nyugalommal és már-már lezseren elmagyarázta, hogy melyik címre kell mennem, hol kell becsöngetnem, s az őrségben állók közül kinek kell átadnom a borítékot. Kifogásolva mondtam, hogy nem engednek be. „Hát akkor tedd be a postaládába!” – mondta fesztelenül.

Természetesen az őrség már az épület bejáratánál megállított. Hiába magyaráztam, hogy ki küldött oda, még a címzett emeletére sem jutottam föl. A postaláda pedig, világos, hogy réges-régen fel volt robbantva. Hát ilyen volt Sára néni. Nem hajlongott, nem félt sem az itteni, sem idegen tekintélyektől.

Az utóbbit véletlenül tudtam meg, értettem meg, mégpedig évekkel később, amikor doktoranduszként feleségemmel együtt egy távoli budapesti kerületben laktam. Aznap váratlanul találkoztam Sára nénival az utcán. Egy a járdára hullott folyóirat címlapjáról nézett rám mosolyogva, amelyet csak véletlenül vettem észre. Meglepődve emeltem fel, és elkezdtem lapozgatni. Sohasem gondoltam volna, hogy ez a kedves, jóságos, örökké mosolygós, életvidám és oly ismerősnek tűnő asszony megélte a legmegrendítőbb és legszörnyűbb megpróbáltatásokat, amelyeket az emberi elme elképzelhet. És ő – az ember számára érthetetlen bátorsággal – több száz ártatlan gyermekéletet mentett meg a második világháború kegyetlen, embertelen vágóhídján.

Ráadásul ő maga is az üldözések áldozatai közé tartozott. Sára asszony sohasem beszélt a történekről, mintha meg sem történtek volna. Gondolom, talán másokat próbált megóvni attól, hogy valami hasonlót éljenek át. Ilyen volt Sára asszony – megbocsátó és szeretetteljes.

Aznap, amikor a végleges magyarországi elutazásom előtt elbúcsúztunk egymástól, mintha kényelmetlenül és zavarban érezte volna magát, majd a kezembe nyomott egy dossziét. Alig hallhatóan mondott is valamit arról, hogy nyissam ki, ha majd egyszer szükséges lesz. Dokumentumok voltak benne, a táborokban és börtönökben, szenvedésben eltöltött életéből, és sok-sok szép vers.

Az egyik földszinti, zord és fojtogatóan levegőtlen, szűk cellában ott állt egy magába roskadt, idős férfi. A válla alig észrevehetően rándult, üres tekintete pedig a falat támasztotta. A könnye végigfolyt az arcán. Sírt. Vajon miért? A cellában lévő néhány képen látható emberek már rég nincsenek ezen a világon. Mind elmentek. Vajon kit siratott ez a furcsa, bánatos öreg, aki talán véletlenül tévedt ide, a Terror Házába? Valószínűleg ezt gondolhatta rólam az Andrássy úti zord és nyomasztó épületben az a néhány, a hátam mögött gondtalanul és vidáman beszélgető magyar ifjú, a mai Magyarország lakályos világából.

Ez volt az utolsó találkozásom Sára nénivel. Ott, ahol megkínozták a testét és a lelkét. Ott álltam, megrendülve, megdöbbenve. Barátságos, mosolygós arcával szelíden nézett rám a falon lógó képről, és bár már sok mindent ismertem az életéből, mégsem tudtam rájönni arra, hogyan lehetséges az, hogy a többiekkel ellentétben nem lett kegyetlen és vad, hanem a történekek ellenére embernek maradt.

Írtam neki levelet. Oda, a látogatók könyvébe. Az ő szeretett magyar nyelven, amelyről követelte, tanuljam meg, és amelyet ugyanannyira sikerült velem megszerettetnie, mint a magyar kultúrát.

Ma már tudom azt is, hogy nem ez volt az utolsó találkozásunk. Jön majd még egy, valahol ott, a messzeségben...

*A Te Dzseni (Madzsarovod)
(Arató Györgyné Kraszteva Tatjana fordítása)*